

«Πόσο ελληνικό είναι το Βυζάντιο;» - Σχόλια στο βιβλίο της Ελένης Γλύκατζη-Αρβελέρ

Στο τέλος του 2016, κυκλοφόρησε το μικρό αυτό βιβλίο της Ελένης Γλύκατζη-Αρβελέρ, “Πόσο ελληνικό είναι το Βυζάντιο; Πόσο Βυζαντινοί οι Νεοέλληνες;”, από τις εκδόσεις Gutenberg. Και με αυτό θα ασχοληθώ, γιατί είναι θέμα που ήδη έχω αναλύσει.

Αρχικά, να πω ότι έχω την εντύπωση ότι η κυρία Αρβελέρ, ενώ βρίσκεται μάλλον προς το τέλος της επιστημονικής της καριέρας, θέλει να αφήσει μια πιο μετριοπαθή εικόνα για τον εαυτό της στους Νεοέλληνες, κυρίως για την κακή εικόνα στο ποίμνιο που έχει τελευταία με τις θέσεις της για την Εκκλησία και τον Διαφωτισμό και στο πλαίσιο αυτό είναι κατά τη γνώμη μου πάντα, η συγγραφή του συγκεκριμένου. Το κείμενο πολύ ωραία γραμμένο στο πολυτονικό, αλλά σε αρκετά σημεία κακοδιορθωμένο, παρατίθεται ως έχει και γίνεται μεταγραφή του στο μονοτονικό, για λόγους ταχύτητας. Να σημειωθεί ότι δεν είναι επιστημονικό σύγγραμμα, αφού φέρει ελάχιστες παραπομπές βιβλίων, χωρίς περαιτέρω στοιχεία. Είναι προφανές ότι με το κύρος της θεωρεί ότι δεν χρειάζεται περαιτέρω τεκμηρίωση στα όσα γράφει. Επίσης, πέρα από κάποια λάθη ακόμα και τα σωστά που αναφέρονται, είναι έτσι γραμμένα που τείνουν προς το τελικό αποτέλεσμα που θέλει να δείξει και που θα προσπαθήσω να ξεκαθαρίσω, γιατί το σημαντικότερο κατά τη γνώμη μου δεν είναι κάποια λίγα λάθη, αλλά όσα αποκρύπτει.

Ξεκινάει με την εισαγωγή στην οποία καταλήγει (σ. 12): *“Είναι οπωσδήποτε απρόσφορο και επιστημονικά παρακινδυνευμένο σ`ένα αυτοκρατορικό πολυεθνικό μόρφωμα όπως ήταν το Βυζάντιο να αποδοθεί μία και μοναδική εθνική ταυτότητα...”*, που κανείς φυσικά δεν μπορεί να διαφωνήσει, αλλά στο τέλος της μεγάλης αυτής παραγράφου, ολοκληρώνει: *“αλλά ως πολιτιστική συνέχεια (και όχι*

μόνο γλωσσική) εγγράφεται στο Βυζάντιο μονάχα ως βίωμα του Ελληνισμού". Που δείχνει σαν διαπίστωση, την οποία θα δούμε αν την αιτιολογεί.

Αρχίζει με το κεφάλαιο "Τί είναι το Βυζάντιο".

Ξεκινάει με την ελληνοφωνία, που ευτυχώς θα συγκεκριμενοποιήσει πάρα κάτω, άλλωστε και εδώ το λέει ως *"κυρίως ελληνόφωνο"*, αλλά που *"χάρη στην επικράτηση της ελληνοφωνίας, αναδείχθηκε σε μόρφωμα μονοπολιτιστικό, όπως διαμορφώθηκε με την ρωμαϊκή του καταβολή, μπολιασμένη με την ελληνιστική παράδοση και την χριστιανική Ορθοδοξία που εκφράστηκε ελληνόφωνα"*.

Στην σελ. 16 αναφέρει το Βυζάντιο ως *"η πρώτη Ευρωπαϊκή Αυτοκρατορία"* και το ξαναλέει στην σελ. 19 και το αιτιολογεί εκεί αναφέροντας την ρήση του Paul Valery του 1922: *"Ευρωπαίος είναι αυτός που γνώρισε τον αρχαιοελληνικό στοχασμό, την ρωμαϊκή νομοθετική εμβέλεια και ζει σύμφωνα με την ιουδαιοχριστιανική πνευματικότητα"*.

Βέβαια, σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, αν τον θεωρήσουμε σωστό, είναι κατανοητό αρχικά ότι ο Νεοέλληνας δεν έχει καμία σχέση με τον αρχαίο Έλληνα, και τέλος ότι δεν υπάρχει τίποτα άλλο το αξιόλογο στην προχριστιανική Ελλάδα, Ρώμη και Ευρώπη γενικότερα που να αξίζει για να ενδιαφέρει τον σύγχρονο Ευρωπαίο .

Στην σελ. 16, αναφέρει ότι *"...η νέα θρησκεία που οι οπαδοί της αυξάνονταν συνεχώς, παρά τους διωγμούς κατά των χριστιανών, τους οποίους το επίσημο κράτος δεν διστάζει να θεωρήσει ως υπαιτίους των αντιξοοτήτων που γνωρίζουν τα στρατεύματά του..."*, κάτι για το οποίο έχω ξεκαθαρίσει αρκετά καλά στην δημοσίευση περί διωγμών: Το κράτος μόνο στον τελευταίο Μεγάλο Διωγμό, κυνήγησε τους χριστιανούς συνολικά, και όλες οι άλλες περιπτώσεις ήταν συγκεκριμένες, σε δημόσιους υπαλλήλους ή σαν τοπικά διοικητικά μέτρα λόγω αντικρατικής συμπεριφοράς και πάντα στην βάση στοιχείων και καταγγελιών. Ο κόσμος ήταν αυτός που θεωρούσε τους χριστιανούς ότι είχαν κακό όνομα και τους θεωρούσε υπεύθυνους για καταστροφές. Αξίζει να αναφερθεί εδώ πως είναι δύσκολο να ξέρουμε πότε οι χριστιανοί απέκτησαν την πλειοψηφία, πάντως αυτό φαίνεται να γίνεται μετά τον 5^ο αιώνα.

Αμέσως μετά, έχει δύο κεφάλαια (σελ. 19 & 21), που μας λέει ότι η Κωνσταντινούπολη ήταν η *"Βασιλεύουσα και Βασιλίσ"* και *"η Νέα Ρώμη ή Νέα*

Ιερουσαλήμ“, που όπως είναι προφανές είναι άσχετο με το θέμα, αλλά διευκρινιστικό στο να καταλάβει κάποιος τον “υδροκεφαλισμό” και την συγκεντρωτικότητα που υπήρχε στο Βυζάντιο στην πρωτεύουσά του και την χριστιανική επιρροή.

Χρησιμοποιεί την επέκταση του Χριστιανισμού και το ότι αυτός χρησιμοποίησε την ελληνική γλώσσα, σαν επιχείρημα για την ελληνοφωνία, άσχετο αν στην Δύση ο Χριστιανισμός επικράτησε στα Λατινικά και άσχετα αν η ίδια παρακάτω λέει ότι η πλήρης ελληνοφωνία άργησε.

Ενώ μέχρι στιγμής έχει μιλήσει μόνο για την ελληνοφωνία, ήδη στην σελ. 24 μιλάει για *“εξελληνισμένη Ρώμη”*, για *“αυτοκρατορία του μείζονος Ελληνισμού”*.

Κάποια στιγμή τελικά στη σελ. 26 αναφέρει ότι τον 7^ο αιώνα έγιναν τα Ελληνικά επίσημη γλώσσα του κράτους, και η νομοθεσία πλέον γράφεται αποκλειστικά σε αυτά.

Να σημειώσω ότι στην σελ. 22 αναφέρει ότι είναι *“ανιστόρητη τη θέση που θέλει τους Άραβες να διασώζουν και να διαδίδουν μόνο αυτοί στην Δύση, χάρη στις μεταφράσεις τους, την αρχαία ελληνική γραμματεία, αρχίζοντας από τα έργα του Σταγειρίτη...στην άκριτη αυτή θέση που παραβλέπει το έργο των Βυζαντινών αντιγραφών και διανοουμένων”*.

Το οποίο κατά λέξη είναι σωστό μεν, αλλά δίνει λάθος εντυπώσεις. Όπως έχει δειχθεί στην Φιλοσοφία στον Μεσαίωνα, τα κείμενα πήγαν στην Δύση από τρεις διαφορετικούς δρόμους. Από το Βυζάντιο, από τους Άραβες χάρη στους οποίους υπάρχουν κάποια έργα που δεν σωθήκαν στον Βυζάντιο, όσο και από τα ίδια τα κείμενα που υπήρχαν ήδη στην Δύση και που συνήθως ξεχνιούνται εύσχημα και από τους αραβο-funs όσο και από τους funs του Βυζαντίου. Να σημειωθεί επίσης, ότι έχουμε λιγότερο από το 10% της ελληνικής γραμματείας που σημαίνει ότι τόσο η Ρώμη, το Βυζάντιο, όσο και οι Άραβες, λογόκριναν ή έθαψαν έργα που δεν τους ενδιέφεραν ή τα θεωρούσαν εχθρικά στην ιδεολογία τους, με αποτέλεσμα να μην φθάσουν με κανένα από τους τρεις δρόμους, αλλά να αποκαλύπτονται τώρα κάποια ελάχιστα από αυτά, μέσα από παλίμψηστα, ή από τις ανασκαφές που γίνονται στο κατεστραμμένο Herculaneum. Μιλώ δηλαδή για τον Αρχιμήδη και τους επικούρειους φιλοσόφους.

Φυσικά, αναφέρει την απόφαση του Ιουστινιανού να καταργήσει την Ακαδημία τον

6ο αιώνα.(σελ. 27), όπως και ότι οι Γότθοι κατέστρεψαν τον Παρθενώνα *“συνεπικουρούμενοι ίσως από ντόπιους χριστιανούς”* -το ίσως αρκετά διστακτικό θα έλεγα (25).

Στην σελ. 32 αναφέρει ότι: *“η μεγαλύτερη επικοινωνιακή επιτυχία της χριστιανικής προπαγάνδας ήταν ακριβώς να ταυτίσει την αρχαία θρησκεία, το Ολυμπιακό δηλαδή Δωδεκάθεο, με την ειδωλολατρία, και συνακόλουθα τον αρχαίο Έλληνα με τον ειδωλόλατρη”*, χωρίς να επεκτείνει το τι σημαίνει αυτή η διάκριση. Γιατί δεν είναι τυχαίο που από όλες τις αρχαίες θρησκείες η ελληνική είναι που τους μπήκε στο μάτι και οι Ρωμαίοι είχαν δωδεκάθεο, και οι άλλοι αρχαίοι λαοί. Το γεγονός της εξειδικευμένης αυτής ταύτισης μόνο για τους Έλληνες, είναι ξεκάθαρα η προσπάθεια να πλήξουν τον ελληνικό πολιτισμό, γιατί μόνο σε αυτόν υπήρχε ξεκάθαρη ελευθερία του λόγου και φιλοσοφικός στοχασμός, μόνο εκεί η δημοκρατία μεγαλούργησε και δημιούργησε ενεργούς πολίτες, μόνο από αυτόν τον πολιτισμό ή ότι έμεινε από αυτόν, βρήκε ιδεολογική αντίδραση στην άνοδό του, από τον Πορφύριο, τον Ιουλιανό και τον Κέλσο.

Επίσης, αναφέρει ότι με τον Θεοδόσιο, *“οι «Έλληνες» καταδιώχθηκαν αμείλικτα... Το πράγμα δηλώνει την ύπαρξη λογοκρισίας και την ανάγκη αυτολογοκρισίας ίσως για πρώτη φορά στην Ιστορία”* και συνεχίζει (32-33): *“μια «Νεαρά» του αυτοκράτορα αυτού απαγορεύει στους «τα μισαρά των Ελλήνων πρεσβεύοντας» να διδάσκουν, αλλά και να διαθέτουν τα περιουσιακά τους υπάρχοντα -διατάξεις επαναλαμβανόμενες από σειρά αυτοκρατόρων, αρχίζοντας από την απαγόρευση θυσιών, τα μυστήρια, την μαγεία αλλά και τους Ολυμπιακούς Αγώνες που κατάργησε ο Θεοδόσιος”*.

Παρακάτω, στο κεφάλαιο “Βυζαντινή Ρωμιοσύνη” (σελ. 29), μας αναφέρει ότι όπως δήλωσε και ο Λεών ΣΤ΄ από τον 9^ο αιώνα, ήδη οι Σλάβοι είχαν εξελληνιστεί γλωσσικά. Αυτό που δεν προσθέτει, γιατί θα έκανε άσχημη εντύπωση, είναι ότι την ίδια εποχή περίπου, οι καλόγεροι Κύριλλος και Μεθόδιος με αυτοκρατορική συνδρομή, δημιουργούν και τους μαθαίνουν το κυριλλικό αλφάβητο, για να περάσει ο Χριστιανισμός σε όλους τους Σλάβους που ήδη σε μεγάλο ποσοστό μιλούσαν Ελληνικά, στην μητρική τους σλαβική γλώσσα, με αποτέλεσμα οι “εξελληνισμένοι” τελικά να “αποελληνιστούν”. Βλέπετε ότι, η Εκκλησία θέλει να χρησιμοποιεί το επιχείρημα ότι διέσωσε την ελληνική γλώσσα, αλλά στην ουσία η γλώσσα δεν την ενδιέφερε καθόλου, αλλά το πως θα έκανε μεγαλύτερο προσηλυτισμό.

Μέχρι εδώ, ενώ μας εξήγησε πολύ καλά τι περίπου ήταν το Βυζάντιο, το μόνο επιχείρημα που ανέπτυξε εκτενώς ήταν η γλώσσα, και κάποιες σκόρπιες και ανούσιες αναφορές όπως του Ναζιανζηνού (26) που λέει ότι: *“οι χριστιανοί κληρονόμησαν όλα τα κατορθώματα και τις συνήθειες των αρχαίων Ελλήνων (πλην όμως της παιδευαστίας)”*, που είναι αστείο σαν επιχείρημα ελληνικότητας του Βυζαντίου, τίποτα δεν κληρονόμησαν, απλά οικειοποιήθηκαν ό,τι τους βόλευε.

Παρόλα αυτά καταλήγει στην σελ. 29 ότι η πνευματική και διοικητική ελληνοποίηση του Βυζαντίου είχε συντελεσθεί στο τέλος του 7^{ου} αρχές του 8^{ου} αιώνα, ενώ στην ουσία μιλάει και επιχειρηματολογεί, επάξια μιν, αλλά μόνο για την γλώσσα.

Ακολουθεί το κεφάλαιο “Πόσο Βυζαντινοί είναι οι Νεοέλληνες”.

Στο κεφάλαιο αυτό, αφού γράψει το πως ο όρος “Έλλην” ταυτίστηκε εύσχημα με τον ειδωλόατρο (σελ. 32), αναφέρει και πολύ σωστά ότι το κακόφημο του όρου εξαφανίζεται εν μέρει μετά την 4^η σταυροφορία και την συρρίκνωση του Βυζαντίου σε κατεξοχήν ελληνικές περιοχές (σελ. 35). Δηλαδή με άλλα λόγια, όταν το Βυζάντιο βρήκε τα σκούρα και εδαφικά ήταν μόνο σε πρώην ελληνικές περιοχές και το γεγονός ότι ήταν χριστιανοί δεν ήταν πλέον κάτι τόσο σπουδαίο σε σχέση με ανταγωνιστές (Λατίνους), ξαφνικά θυμήθηκε κάποιο σημαντικό αρχαίο πολιτισμό που μέχρι τότε λιοδορούσε μέσω του ονόματός του. Φυσικά αναφέρει τον Πλήθωνα που λέει *“Έλληνες εσμέν ως η γλώσσα δηλοί”*, δεν αναφέρει όμως και την απάντηση που του έδωσε ο Γεννάδιος Σχολάριος αμέσως μόλις ανέλαβε καθήκοντα με την ευλογία του Σουλτάνου, *“χριστιανοί εσμέν”* και παρέδωσε τα γραπτά του Πλήθωνα στην φωτιά, για να τα εξαφανίσει κατά την προσφιλή τακτική των χριστιανών, σε ό,τι δεν γουστάρουν.

Έπεται το κεφάλαιο “Επιβιώσεις”.

Εδώ, θέλει να μας δείξει πόσα ήθη και έθιμα, έχουν επιβιώσει στους Νεοέλληνες από το Βυζάντιο. Ευτυχώς, στην σελ. 39 προσθέτει ότι οι περισσότερες τεχνικές δεξιότητες είναι από την αρχαία εποχή. Ξεχνάει φυσικά τα έθιμα που διατηρήθηκαν από την αρχαία εποχή όπως οι καρνάβαλοι, παρά την πολεμική της Εκκλησίας, όπως και άλλα έθιμα που καπελώθηκαν από την Εκκλησία και σήμερα θεωρούνται χριστιανικά. Μας λέει ότι η αγιοποίηση της Κωνσταντινούπολης από το Βυζάντιο, οδήγησε την ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας χωρίς να αναφέρει ότι αυτή ήταν που κατέστρεψε την Ιωνία, συρρίκνωσε τον Ελληνισμό και έφερε

πλείστα όσα δεινά που ακόμα μας ταλανίζουν.

Συνεχίζει να απαριθμεί διάφορες επιβιώσεις και στην σελ. 43 μας γράφει:

“Να σημειώσω ότι οι έννοιες της «κοσμοσωτηρίας» αλλά και της «αμαρτίας» είναι βυζαντινές. Μόνο ο καθένας υπεύθυνος για την σωτηρία της ψυχής, εξού και η έμφαση της ατομικότητας, που ήδη κατά τον 4ο αι. εκδηλώνεται με:

α`. Ανάγνωση ατομική (κώδικας αντί ειλητό).

β`. Υποχώρηση της Τηβένου-χλαμύδας και ενδύματα που εφαρμόζουν στο σώμα.

γ`. Πληθώρα λεκανών ατομικών στα λουτρά και όχι μόνο συλλογικές πισίνες (λουτρά κυρίως Επιδαύρου αλλά και Δελφών)”.

Εδώ, η αγαπητή πρύτανης τα έχει κάνει μαντάρα. Είναι σίγουρο ότι με την παγκοσμιοποίηση και τον κοσμοπολιτισμό της αυτοκρατορικής εποχής, εμφανίστηκε ένα ρεύμα ατομικότητας, που εκφράστηκε ξεκάθαρα στην φιλοσοφία αλλά κυρίως στην λογοτεχνία και την εμφάνιση του μυθιστορήματος, μόνο που αυτό δεν έχει να κάνει με το χριστιανικό Βυζάντιο, άλλωστε όπως είπαμε, η αναιμική εμφάνιση του Χριστιανισμού στον 2-3^ο αιώνα και η μεγάλη άνοδος του στον 4-5^ο αιώνα δεν πρόλαβε να δημιουργήσει ατομικότητα και δεν ήταν και αυτός ο σκοπός του, το αντίθετο. Οι ελάχιστοι λουτήρες που επιβίωσαν από το Βυζάντιο ήταν αποτέλεσμα της κατάργησης σταδιακά όλων των δημόσιων λουτρών, ήδη από τον 5-6^ο αιώνα (μοναδική εξαίρεση το δημόσιο Λουτρό της Θεσσαλονίκης που έκλεισε τον 10^ο αιώνα) και αυτό από τις επιταγές του Χριστιανισμού για την υποβίβαση του σώματος έναντι της ψυχής. Άλλωστε το πρότυπο του Βυζαντινού ήταν ο καλόγερος που ήταν και άπλυτος, όπως μας λέει ο Άγιος Αθανάσιος στον βίο του Αγίου Αντωνίου, διαβάστε το “Χριστιανισμός και σώμα” για να καταλάβουμε για τι μιλάμε.

Τώρα, κάνει εντύπωση που μιλάει η Αρβελέρ στο κεφάλαιο των Επιβιώσεων για ατομικότητα στο Βυζάντιο που θέλει να πει ότι αυτή την κληρονομήσαμε σήμερα. Γιατί αν έχουμε κληρονομήσει κάτι είναι ο ατομισμός. Όπως λέει και ο Ράμφος “Ο γνωστός μας ατομισμός είναι εγωισμός στους κόλπους και το πνεύμα της ομάδας, χωρίς ατομικότητα, επίγνωση δηλαδή ότι συγκροτείς αντί μονάδος άτομο και ότι ζης για να αυτονομήσης περαιτέρω εις βάρος του όποιου κοινωνικού ρόλου την ατομική σου υπόστασι, να φιλοτεχνήσης μία προσωπικότητα εσωτερικότητας. Ο ατομισμός χωρίς ατομικότητα περιλαμβάνει ό,τι πρέπει να ξεπερασθή με την εξατομίκευσι και όχι ό,τι την χαρακτηρίζει: την ενότητα με τον εαυτό μας ως

αυτοσυνείδησι” (Ο καημός του ενός).

Πώς φαίνεται αυτό; Μα από την ίδια την κοινωνία που ενώ στους αυτοκρατορικούς χρόνους, ξεκίνησε ένα κοσμοπολιτισμό και μια εξατομίκευση, αυτός γρήγορα χάθηκε, όλα ισοπεδώθηκαν και όλοι έγιναν δούλοι του αυτοκράτορα ή των κατά τόπους αρχόντων που αργότερα έγιναν οι Δυνατοί, δηλαδή οι ντόπιοι φεουδάρχες. Η προσωπική σωτηρία που υπόσχεται ο Χριστιανισμός άλλωστε, τονώνει αυτό το εγωιστικό στοιχείο. Το μόνο που οφείλει να ενδιαφέρει τον δούλο του αυτοκράτορα και πιστό χριστιανό, εκτός από την αυστηρή υπακοή στις αρχές, είναι η σχέση του με τον Θεό, δηλαδή πόσο καλός χριστιανός είναι, ειδικά όταν θα φθάσει στο τέλος του για να επιβραβευτεί αυτός μόνο, με την μετοχή στην Βασιλεία των Ουρανών. Δηλαδή μιλάμε για έναν ατομισμό που χάνεται μέσα στην ισοπέδωση των δούλων, του αυτοκράτορα και του Θεού.

Άλλωστε, η ατομικότητα εκ των πραγμάτων δεν έχει σχέση με φασιστικά ή απολυταρχικά καθεστώτα. Αντίθετα ο Βυζαντινός προσηλώνεται στον τοπικό φεουδάρχη, στην συντεχνία ή στο κόμμα του Ιπποδρόμου και μόνο σαν μέλος αυτών αποκτάει κάποια ίσως υπόσταση. Αυτό μιας που μιλάμε για Επιβιώσεις, συνεχίστηκε και σήμερα. Δεν υπάρχουν ενεργοί πολίτες, παρά άβουλοι ακροατές και χειροκροτητές, το φακελάκι, το ρουσφέτι, η κομματική πελατεία είναι ακριβώς αυτές οι επιβιώσεις μιας ομαδικότητας που κρίνει το συμφέρον της οικογένειας ή της ομάδας ή της συντεχνίας του, πάνω και εις βάρος συχνότατα του γενικού σύνολου και που απευθύνεται προς τους νέους Κοτζαμπάσηδες για προσωπικό ή συντεχνιακό όφελος.

Αντίθετα, η ατομικότητα που είναι η ικανότητα του ατόμου να αναλάβει μόνο του τις ευθύνες της ύπαρξής του, που δεν είναι ατομισμός, φτιάχνει μια σωστά δομημένη κοινωνία όπως έγινε στην Δύση μετά από την Αναγέννηση, με αποτέλεσμα να υπάρχουν κράτη και κοινωνίες, δημοκρατικές, με νόμους που τηρούνται περισσότερο από κάθε άλλη χώρα, και κοινωνική ευημερία του συνόλου, άρα και των ατόμων, που ενώ έχουν την μοναδικότητά τους δεν αφομοιώνονται από το σύνολο ή από διακριτές ομάδες όπως στις υπόλοιπες χώρες. Μιλάμε για χώρες σαν αυτή που μεγαλούργησε η κα Αρβελέρ με την αξία της φυσικά, και μπράβο της, που μάλλον στην πατρίδα της δεν θα είχε καμία ελπίδα.

Για να καταλάβουμε πόσο πίσω είμαστε στον τομέα αυτό, το 1300 έχουμε τα

πρώτα ας πούμε σωστά δομημένα κράτη, ενώ το δικό μας ας πούμε κράτος δομήθηκε πεντέμισι αιώνες μετά. Το πρώτο στοιχειώδες σύνταγμα έγινε το 1215 (Magna Carta) στην Αγγλία, ενώ εμείς είχαμε το πρώτο στοιχειώδες σύνταγμα το 1822 έξη αιώνες αργότερα, άσχετα αν πρακτικά το πρώτο εφαρμόσιμο ήταν το 1844. Η ατομικότητα λοιπόν, για να μην είναι ατομισμός φαίνεται από τον τρόπο που βλέπει το άτομο ή και η πιθανή ομάδα ατόμων την σχέση με την κοινωνία, όχι σαν ξεχωριστό και αντίπαλο κομμάτι αλλά σαν αναπόσπαστο οργανικό τμήμα της, διακριτό όμως στην ουσία του.

Συνεχίζει στην σελ. 44 και επιτέλους (γιατί έχω ακούσει ένα σωρό επαίοντες να λένε ό,τι θέλουν) γράφει αν και δεν το ξεκαθαρίζει τελείως, ότι ο δικέφαλος αετός δεν ήταν σημαία του Βυζαντίου, αλλά το οικόσημο της οικογένειας των Παλαιολόγων, που ταυτίστηκε τα ύστερα χρόνια στην συνείδηση των ραγιαδών με το κράτος του Βυζαντίου, αφού το οικειοποιήθηκε τελικά η Εκκλησία.

Μας λέει παρακάτω (σελ. 45) ότι το Βυζάντιο αυτοχαρακτηριζόταν σαν «**έθνος χριστιανών**», «**περιούσιος λαός**» και «**Νέος Ισραήλ**». Τέλος, μπερδεύει την αλεξανδρινή περίοδο με το Βυζάντιο στην έννοια της οικουμενικότητας, θέλοντας να μας πει το ότι υπάρχουν προγονικές εστίες ελληνικού πληθυσμού εκτός της κυρίως Ελλάδος και την έννοια των «χαμένων πατρίδων», που τα οφείλουμε στο Βυζάντιο έστω και στην αλεξανδρινή εποχή, κάτι που είναι λάθος. Ανέκαθεν, από τον Πρώτο Εποικισμό, κατά την αρχαϊκή ακόμα εποχή και πιθανόν και νωρίτερα, οι Έλληνες σαν ναυτικός λαός, είχαν κάνει μόνιμες εστίες σε όλη την ανατολική Μεσόγειο και πέραν αυτής, στις οποίες ζούσαν συνέχεια μέχρι και τον Αλέξανδρο. Ο Αλέξανδρος επέκτεινε ανατολικά τα όρια των ελληνικών κοινοτήτων, αλλά μιλάμε για μια διαρκή και πανάρχαιη τάση του Έλληνα να ταξιδεύει και να βρίσκει νέες πατρίδες.

Σύμφωνα με την κα Αρβελέρ (σελ. 46), είχαμε μόνο μια μικρή ρήξη με την βυζαντινή συνέχεια το 1922, με την καταβάρθρωση της Μεγάλης Ιδέας (και της Ιωνίας και του Πόντου προσθέτω) καθώς και την εκδίωξη από τον Νάσερ του Ελληνισμού της Αλεξάνδρειας λίγο αργότερα.

Η αλήθεια είναι, ότι δεν χρειάζονται επιπλέον επιχειρήματα. Δυστυχώς η Ελλάδα ακόμα ζει στην σκιά του Βυζαντίου και μάλιστα πνευματικά και ιδεολογικά. Άρα, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο δεν δυσκολεύτηκε η κα Αρβελέρ να μας πείσει ότι έχει δίκιο.

Ακολουθεί το κεφάλαιο με την ελληνική ταυτότητα και εννοεί φυσικά την νεοελληνική.

Κανονικά, το κεφάλαιο αυτό είναι άχρηστο, από τις επιβιώσεις φαίνεται ήδη η ταύτιση του Νεοέλληνα με τον Βυζαντινό. Θέλει όμως να αναπτύξει το θέμα για να μας πει πως ξεκίνησε το κράτος μας, με ένα εθνικιστικό αφήγημα που ήταν εισαγόμενο και που είναι σωστό εν μέρει, όπως και στην προσπάθεια απόδειξης μιας κάποιας συνέχειας με το αρχαίο παρελθόν, που επίσης είναι σωστό.

Σημειώνω μερικές αδυναμίες όμως: *“Ο Θεός των χριστιανών δημιουργεί μια πανανθρώπινη θα έλεγα ταυτότητα ισότητας, όλων ισότιμων παιδιών του μοναδικού Θεού. Να σημειώσω όμως παρεμπιπτόντως ότι η χριστιανική θεώρηση αυτή καταργεί κατά κάποιον τρόπο την έννοια του «ξένου» (κάτι που σήμερα τείνει να γίνει με την περίφημη παγκοσμιοποίηση), χωρίς ωστόσο να καταργήσει τις πολιτισμικές διαφορές. «Ξένοι» είναι δηλαδή αυτοί που δεν μετέχουν της ίδιας παιδείσεως. Η έννοια του «βάρβαρου» παρά την χριστιανική θεώρηση παραμένει, και ο βάρβαρος, τόσο για τον ελληνικό όσο και για τον ελληνιστικό και τον ρωμαϊκό κόσμο, παραμένει ο κατεξοχήν Άλλος, όπως π.χ. για την τότε εποχή ο Σκύθης. Νέα λοιπόν στοιχεία εμφανίζονται ως συστατικά της συλλογικής ταυτότητας: η «παιδεία», ο «ανθρωπισμός» -έννοιες που εμφανίζονται τότε και έχουν πολιτισμικές και παιδαγωγικές διαστάσεις”* (σελ. 54).

Εδώ, έχω την αίσθηση του αλαλούμ. Στην αρχαία Ελλάδα ο “ξένος” ή “ξείνος” (εξ & εινί [εν εντός]), ήταν ο κοινών εθίμων άλλος, βασικά Έλληνας, που δεν ήταν ντόπιος και εθεωρείτο ιερός και προστατευμένος από τον Ξένιο Δία. Συνήθως ήταν κάποιος με τον οποίο υπήρχε οικογενειακή συνθήκη φιλο-ξενίας που ήταν κληρονομική και επισφραγιζόταν με δώρα. Αμφότεροι ονομαζόντουσαν ξένοι μεταξύ τους. Ο μη ελληνικών εθίμων ξένος, λεγόταν αλλο-δαπός ή και βάρβαρος, από την βαριά και ακατάληπτη γλώσσα που άκουγαν τα εκλεπτυσμένα ελληνικά αυτιά. Σταδιακά, μετά τους περσικούς πολέμους, το “βάρβαρος” πήρε την έννοια της απαξίωσης που ξέρουμε, αλλά το ξένος δεν είχε την σημασία που έχει σήμερα.

Εντύπωση όμως κάνει ο περίεργος συλλογισμός και το συμπέρασμα του.

Η θεωρητική “πανανθρώπινη ισότητα” και ο “ανθρωπισμός” που υποτίθεται έφερε ο Χριστιανισμός, ήταν η ισοπέδωση όλων σαν δούλων του αυτοκράτορα. Μόνο αρνητική πολιτισμική ή παιδαγωγική διάσταση μπορεί να έχει αυτό και αυτό φαίνεται στην πράξη στην συμπεριφορά σε ξένους, που τους έβλεπαν καχύποπτα

και σαν εν δυνάμει διαβόλους. Το “ξένος” παίρνει την έννοια που έχει περίπου τώρα και μάλιστα μπαίνει και το αλλόδοξος ή άθεος ακόμα και αν αυτός είναι ομόδοξος αλλά βλέπει τα πράγματα λίγο διαφορετικά.

Αντίθετα, η ισονομία, η ισηγορία και η ισοκρατία της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, μπορεί να απευθυνόταν σε μικρότερο πληθυσμό, τους πολίτες της Αθήνας, αλλά είχαν πραγματική ουσία και ήταν αποτέλεσμα αληθινής παιδείας, που κατάφερε να κρατήσει για δύο αιώνες το κατεξοχήν δημοκρατικό καθεστώς και να δώσει στην ανθρωπότητα μια εκατοντάδα τουλάχιστον ανθρώπους του πνεύματος που είναι οι βασικοί γεννήτορες πρωτότυπων ιδεών και φορείς του πολιτισμού, ακόμα και του σημερινού κατά μία έννοια, σε αντίθεση με την χιλιόχρονη αυτοκρατορία του Βυζαντίου, που το μόνο που έδωσε ήταν λίγοι λόγιοι, ειδικοί στον υπομνηματισμό των ελάχιστων κειμένων των αρχαίων που διέσωσε.

Ένα παράδειγμα “ανθρωπισμού” είναι η σφαγή των Σαρακηνών Αράβων και ο εκχριστιανισμός δια της βίας της Κρήτης. Βλέπεται η “πανανθρώπινη ισότητα” δεν μπορεί να δεχθεί άλλη θεώρηση παρά μόνο αν είναι η “δική μας”. Το ίδιο έγινε αργότερα με τους ειδωλολάτρες Σέρβους (και όχι μόνο), που υπήρχαν στην Λακωνία. Το διαφορετικό στο Βυζάντιο ήταν επικίνδυνο και έπρεπε να παταχθεί. Αυτό το δείχνει ο τρόπος που συμπεριφέρθηκε σε όλες τις αιρέσεις, με κυνηγητό, σφαγές και γενοκτονίες ακόμα, όπως των Βογομίλων, των Παυλικιανών, των Εβραίων και των Σαμαρειτών. Το ίδιο έγινε και με τους Μονοφυσίτες και κόστισε όλες τις ανατολικές επαρχίες στο Βυζάντιο. Η άλλη γνώμη πρέπει να σιγάσει μέσα σε έναν ιδεολογικό φασισμό που προτάσσει το Βυζάντιο, με ελάχιστες εξαιρέσεις όπως έδειξα και στο άρθρο “Ορθοδοξία και η άλλη άποψη”.

Στην σελ. 69 μας λέει ότι: *“η ελληνική γλώσσα, η θρησκεία της Ορθοδοξίας και η νοσταλγία του κωνσταντινουπολικού μεγαλείου, ήταν η βάση των Ραγιαδων το 1453”* και καταλήγει ότι το *“1204 ήταν η απαρχή της γένεσης της νεοελληνικής ταυτότητας”*.

Κάνει επίσης μια άλλη χρήσιμη διαπίστωση (σελ. 64) που λέει: *“δεν νομίζω ότι κάνω λάθος λέγοντας ότι ο σύγχρονος Έλληνας θεωρεί όπως και οι Βυζαντινοί, ότι ταυτίζεται με τον περιούσιο λαό”*.

Μιλάει για το σύγχρονο παλαντζάρισμα ανάμεσα στην Ανατολή και την Δύση, στην ουσία δεν διακρίνει ή δεν θέλει να τονίσει ότι όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και κάποιοι άλλοι πολιτικοί, έδειξαν ξεκάθαρο ενδιαφέρον για την Δύση και τον

εκσυγχρονισμό του κράτους, άλλο οι Έλληνες το αρνούνται με τις πράξεις τους και μένουν προσκολλημένοι στην Ανατολή· καταστάσεις που θυμίζουν ξεκάθαρα την Ύστερη Βυζαντινή Περίοδο, με την πολιτική των αυτοκρατόρων που ήταν κατά κανόνα φιλοδυτική, αλλά ο υπνωτισμένος από την Εκκλησία λαός αντιδρούσε σε κάθε τι δυτικό. Ποιος θα είναι ο επόμενος σουλτάνος δεν μάθαμε ακόμα.

Το ενδιαφέρον είναι ότι, σαν αποτέλεσμα του διχαστικού αυτού παλαντζαρίσματος που αναφέρθηκε, έχουμε κατά την κυρία Αρβελέρ όσους πιθηκίζουν την Δύση από την μια και όσους είναι κολλημένοι στην Ορθοδοξία από την άλλη. Στην πραγματικότητα, είναι ακριβώς οι ίδιοι άνθρωποι, το ίδιο κοινό, με μικρές διαφορές. Οι ίδιοι, που αντιγράφουν τα hits και δεν καταλαβαίνουν την ουσία του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, είναι και αυτοί που είναι προσκολλημένοι στην παράδοση της Ορθοδοξίας και για τον λόγο αυτό κατηγορούν τον άλλο τους εαυτό στην ουσία, σαν ξενομανή ή θρησκόληπτο. Είναι οι δύο όψεις του Νεοέλληνα, που δεν έχει καμιά συνειδητοποίηση, που δεν έχει ατομικότητα όπως αναφέρθηκε πάρα πάνω. Τι σημασία έχει αν μισείς κάτι επειδή το θεωρείς αιρετικό και διαβολικό όπως οι φανατικοί ορθόδοξοι, και αν δεν το καταλαβαίνεις, αλλά χρησιμοποιείς μόνο τα καλούδια του ή αυτά που σε ευχαριστούν; Το αποτέλεσμα είναι το ίδιο· τίποτα από τα θετικά της Αναγέννησης, του Διαφωτισμού, του πολιτισμού που υπάρχει ακόμα στην Ευρώπη δεν αγγίζει την Ελλάδα όπως και η ίδια έχει πει και ο ένοχος είναι η Εκκλησία. Το μόνο που θέλουμε είναι τα λεφτά τους και να μας αφήσουν ήσυχους, να πηγαίνουμε κανένα ταξιδάκι και να βγάζουμε σέλφι στον πύργο του Άιφελ ή στην Όξφορντ Στρητ και να καμωνόμαστε ότι δεν ανήκουμε στον Τρίτο Κόσμο. Τί σχέση έχουμε άραγε με την δημοκρατία, τα δικαιώματα του ανθρώπου, την δίκαιη κατανομή των αγαθών και τον διάλογο, τα τέσσερα δέλτα που προτάσσει η κυρία Αρβελέρ σαν κοινή πολιτιστική ταυτότητα της Ευρώπης στην σελ. 67;

Ευτυχώς, κλείνει το κεφάλαιο στην επόμενη σελίδα τονίζοντας ότι: *“ένα μέρος της σύγχρονης ελληνοσύνης (εκφράζεται ιδιαίτερα από κληρικούς) αρνείται και καταδικάζει τον Διαφωτισμό και συνακόλουθα τον δυτικό νεωτερισμό και ότι αυτό συνεπάγεται”*. Απλά, δεν μας λέει ότι το υπόλοιπο δεν καταλαβαίνει καν τι είναι ο Διαφωτισμός και ο νεωτερισμός και δεν του λένε απολύτως τίποτα. Ένας σύγχρονος ραγιάς δηλαδή που ψάχνει έναν νέο αφέντη.

Πάμε στο συμπέρασμα (σελ. 70) που μόνο συμπέρασμα δεν είναι: *“Να τελειώσω όμως λέγοντας με τρόπο επιστημονικό ότι τότε και μόνο τότε αρχίζει για την Ευρωπαϊκή Ανατολή (το πρώην Βυζάντιο δηλαδή) ο Μεσαίωνας, που μόλις*

εγκατέλειπε την Δύση· θα κρατήσει πάνω από τέσσερις αιώνες, σημαδεύοντας την νεοελληνική πραγματικότητα ως σχεδόν σήμερα...”.

Στο μόνο που θα συμφωνήσω εδώ, είναι ότι ο Μεσαίωνας συνεχίζεται “ως σχεδόν σήμερα”, το πότε άρχισε ο Μεσαίωνας σε Ανατολή και Δύση, αναλύεται νομίζω αρκετά καλά στο άρθρο “Μεσαίωνας στην Ανατολή”.

Συμπεράσματα

Η κα Αρβελέρ, ενώ μας απέδειξε πολύ καλά τις επιρροές που έχει η βυζαντινή περίοδος στην σύγχρονη νεοελληνική πραγματικότητα, απαντώντας στον υπότιτλο, αστόχησε στο να μας αποδείξει τον κυρίως τίτλο που λέει “πόσο ελληνικό είναι το Βυζάντιο”. Στο μόνο που κατάφερε να μας πείσει είναι ότι από τον 7^ο αιώνα η επίσημη γλώσσα του πολυεθνικού Βυζαντίου ήταν ελληνική, και ότι στην ύστερη εποχή η λέξη “Έλλην” άρχισε πάλι να επανέρχεται κάπως θετικότερα από το παρελθόν.

Δεν μας διευκρίνισε αρχικά, ως όφειλε, τι είναι “ελληνικότητα”, γιατί για να επιχειρηματολογήσεις στο “κατά πόσο το Βυζάντιο ήταν ελληνικό”, πρέπει πρώτα να αναλύσεις τον δεύτερο όρο που προτάσσεις, ειδάλλως με τι το συγκρίνεις. Να σημειώσω ότι για το ίδιο θέμα υπάρχει μια απάντηση στο βιβλίο των Μάνου Δανέζη και Στράτου Θεοδοσίου, «Στα χρόνια του Βυζαντίου» στην δημοσίευση Ελληνικότητα και Βυζάντιο, που αναλύω αρκετά καλά νομίζω γιατί το Βυζάντιο δεν ήταν ελληνικό. Αυτοί τουλάχιστον έφεραν περισσότερα στοιχεία από την γλώσσα για να δείξουν την δήθεν ελληνικότητα του Βυζαντίου, αν και ελλιπή, όπως σημειώνω εκεί.

Το βιβλίο τελειώνει με επίμετρο από την κα Άννα Α. Γριμάνη που μας λέει την ιστορία της Αρβελέρ.

Θα έλεγα ότι το τελικό αποτέλεσμα δεν είναι ικανοποιητικό. Κάνει πολλές εκπτώσεις για να υποστηρίξει την δουλειά της που είναι το “Μεγαλείο” του Βυζαντίου, αποσιωπώντας πολλά πράγματα και διαστρεβλώνοντας κάποια άλλα. Έχει και μερικές ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις που δεν σώνουν την γενική εικόνα και την αδυναμία της να εξηγήσει το πρώτο της ερώτημα.

Φιλίστωρ